

სოფლიდან ქალაქში შრომითი მიგრაციის დეტერმინანტები საქართველოში

გურამ მეტივიშვილი

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა
ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია სოფლიდან ქალაქად შრომითი მიგრაციის ბუნება და მიზეზები. დახასიათებულია მცირე მეურნეობების დაბალი შრომის მწარმოებლურობა, სუსტად განვითარებული მიწის ბაზარი და ინფრასტრუქტურა და შინამეურნეობების მცირე შემოსავლები, როგორც შრომითი მონაცვლეობის ძირითადი დეტერმინანტები. აღნიშნულია, რომ მიწების გამსხვილებამ, შრომის მწარმოებლურობის ზრდამ და ერთობლივი შრომის უპირატესობების გამოყენებამ კოოპერატივების შექმნა-განვითარების გზით შეიძლება შეანელოს სოფლიდან შრომითი მონაცვლეობის პროცესი. შრომითი მიგრაციის შეჩერება შესაძლებელია ასევე მცირე მეურნეობების მხარდაჭერის გზით. რეფორმების ერთ-ერთი მიმართულება მცირე მეურნეობების მხარდაჭერა უნდა იყოს, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს სოფლის განვითარების კონკურენტუნარიანობის ზრდა.

საკვანძო სიტყვები: სოფლის მეურნეობის პოლიტიკა, შრომის მონაცვლეობა, შრომითი მიგრაცია

შესავალი

მიწის არაობიექტური განაწილებაა, როდესაც მეურნეობებს არ მიუწვდებათ ხელი მიწების გაფართოებაზე, მიწაზე ხელმისაწვდომობა არათანასწორია, როდესაც მიწა არ არის ჯეროვნად გამოყენებული მფლობელების მიერ, ან სახეზეა ისტორიული უსამართლობა - ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური განვითარებისთვის დამაბზრკოლებელი ფაქტორი

ხდება. იგი არა მარტო ხელს უშლის მწარმოებლურობის ზრდას, რამდენადაც მასში არ ხდება კაპიტალის ინვესტირება, არამედ ინვეს მინის არმქონე და მცირე მინის მქონე მოსახლეობის შრომით მიგრაციას.

საქართველოში სოფლად შედარებით მაღალი იყო და დარჩა უმუშევრობის დონე, რაც ინვესს ახალგაზრდა მოსახლეობის მიგრაციას ქალაქებში, ამ მდგომარეობამ წარმოშვა მოსახლეობის დაბერება სოფლად. სოფლად წარმოიშვა ენ “მობილური ორმისამართიანი გლეხობის” ფენომენიცი, რომლებიც სეზონურად სოფლის მეურნეობაში არიან დასაქმებულები თავიანთ მიწაზე, ამასთან ქალაქად მომსახურების, ან ვაჭრობის სფეროშიც. წინამდებარე სტატიის მიზანია იმის დადგენა, თუ რა ფაქტორები ახდენენ გავლენას შრომით მონაცვლეობაზე და რა მიზეზები ქმნიან სოფლის მოსახლეობის შრომით მიგრაციულ ნაკადებს.

ტერმინოლოგიური განმარტება

საერთოდ არსებობს მრავალი ტერმინი, რომელიც ასახავს შრომითი მიგრაციის სახეებს. ჩვეულებრივ მიგრაციის (იმიგრაცია, ემიგრაცია) ქვეშ იგულისხმება საზღვარგარეთის ქვეყნებში სამუშაო ძალის გადაადგილება სამუშაოს მიღების მიზნით. ქვეყნის შიგნით სამუშაო ძალის გადასვლას ერთი სამუშაო ადგილიდან მეორეში, იხმარება ტერმინი „გადაადგილება“, „დისლოკაცია“, მონაცვლეობა

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის განმარტებით, ტერმინები “დისლოკაცია” და “გადაადგილება,” ერთი და იგივეა. ეს ტერმინები ეხება სამსახურში მუდმივად განცალკევებულ პირებს და მათი სამუშაოს გაუქმების შედეგად ინდივიდუალური მუშაკების დისლოკაციას სანარმოდან.¹ იგი დაკავშირებულია სამუშაოს დაკარგვასთან, სანარმოების ტექნოლოგიურ და სტრუქტურულ ცვლილებებთან, რის შედეგადაც ერთი სამუშაო ადგილი იცვლება განსახვავებული ტექნოლოგიით შესასრულებელი სხვა სამუშაო ადგილით.

სოფლიდან ქალაქში მიგრაციის შემთხვევაში ადგილი არ აქვს ტექნოლოგიურ ცვლილებებს და არც სამუშაო ადგილი

არ იკარგება, გადაადგილებისას. ინდივიდების შემთხვევაში გადაადგილებისას შესაძლებელია სამუშაო ძალა მთლიანად ან ნაწილობრივ ჩამოშორდეს სოფლის მეურნეობის სამუშაოებს, მაგრამ თუ შინამეურნეობებს ავიღებთ, მაშინ თუნდაც პერმანენტულად იყოს გადაადგილებული სამუშაო ძალა ქალაქში, შინამეურნეობების წევრები მაინც აგრძელებენ სამუშაოებს სოფლის მეურნეობაში. ეს თავისებურება არ არის გათვალისწინებული ამ ტერმინებში. ამიტომ ჩვენ, ვიყენებთ როგორც ტერმინს „მონაცვლეობას“ რაც იმას ნიშნავს, რომ ქალაქად წამოსული სამუშაო ძალას ყოველთვის ექნება შესაძლებლობა დაუბრუნდეს სოფელს და გააგრძელოს სამეურნეო საქმიანობა, ასევე სხვადასხვა კონტექსტში სინონიმების სახით გამოყენებულია სიტყვები „მიგრაცია“ და „გადაადგილება“.

საკითხის დასა

სოფლის ეკონომიკამ 90-იანი წლების დასაწყისში, კრიზისის წლებში, ერთგვარი უსაფრთხოების ქსელის როლი ითამაშა ქალაქის მოსახლეობისთვისაც, რომლებიც გადავიდნენ თავიანი წარმოშობის სოფლებში შიმშილისაგან თავის დაღწევის მიზნით. ის გადამწყვეტი სექტორი გახდა დასაქმების უზრუნველყოფის საქმეში. სოფლის მოსახლეობას საყოველთაო და უნივერსალური ხელმოსანვდომობა ჰქონდა მინისადმი, რის გამოც მან შეძლო უზარმაზარი სამუშაო ძალის მიზიდვა, რომელიც ქალაქებიდან იყო გამონთავისუფლებული. ამ პერიოდში მიწების საკუთრებაში გადაცემა მცირე პარცელებად იქცა შიმშილისაგან გადარჩენის საშუალება, თუმცა შემდგომ პერიოდში, სოფლად პრობლემების დაგროვებამ განაპირობა მისი მოსახლეობის მკვეთრად შემცირება. გაჩნდა სოფლის მაცხოვრებლები, რომლებიც ქალაქში დასაქმებით ირჩენდნენ თავს.

“ორმისამართიანი მოსახლეობის” არსებობა არ შეიძლება მხოლოდ საქართველოს თავისებურებად ჩაითვალოს. ამის შესახებ არსებობს მრავალი კვლევა.² მოსახლეობის ასეთი კატეგორიის არსებობა დამახასიათებელი იყო მეტ-ნაკლებად ყველა ქვეყნისათვის, მაგრამ წინა ისტორიულ პერიოდში, მე-19 საუ-

კუნის მეორე ნახევარში ასეთ ვითარებას მკვეთრად გამოხატული ხასიათი ჰქონდა. ქალაქად საშოვარზე წასული ადამიანი მტკიცედ იყო დამაგრებული თავის მიწასთანაც. 90-იან წლებში ამ ტენდენციის გამოვლენა იყო ქალაქის მოსახლეობის დაბრუნება სოფლად და ე.წ. “ორმისამართიანი” არა მარტო მუშის, არამედ ინტელიგენციის ფენების წარმოშობაც.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით საქართველოში არ მომხდარა სოფლის მოსახლეობის რადიკალური პოლარიზაცია. უმუშევრობის თავიდან აცილების მიზნით ქალაქის მრავალი მაცხოვრებელი დაუბრუნდა თავის მამა - პაპისეულ მიწას, მაგრამ არ გაუწყვეტიათ კავშირი ქალაქთანაც და პირიქით. ნაწილობრივ ამ გარემოებით აიხსნება ის, რომ თუ ევროპის ქვეყნებში უმუშევრობა ყველაზე კრიტიკულ პერიოდში 80 პროცენტს აღწევდა, საქართველოში ოფიციალური უმუშევრობის რაოდენობა ყოველთვის 20 პროცენტზე დაბალი იყო.

საქართველოს სოფლებში, განსაკუთრებით მაღალმთიან რეგიონებში, მწვავეა ისეთი პრობლემები, როგორცაა ეკონომიკის სუსტი დივერსიფიკაცია, მიგრაცია, უკიდურესი სიღარიბე, სუსტი ინფრასტრუქტურა, ჯანდაცვის და სხვა საჯარო სერვისებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა.

მაღალმთიან რეგიონებში შემოსავლის ძირითადი წყაროა სოფლის მეურნეობა. სოფლის მეურნეობის დაბალი პროდუქტიულობა და მიწის ფრაგმენტაცია განაპირობებს იმას, რომ ფერმერები წარმოებულ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებს მნიშვნელოვანწილად საკუთარი მოხმარებისთვის იყენებენ. ქალები წარმოადგენენ თვითდასაქმებულების დიდ ნაწილს. 2015 წელს, თვითდასაქმებულქალთა 58.6% დაკავებულია არაანაზღაურებადი საქმიანობით.³

საქართველოს მიგრაციის საკითხებში სახელმწიფო კომისიის ეგიდით ჩატარებულ კვლევაში, რომელიც მიგრაციის პროფილის გამოვლენას ეხებოდა, აღნიშნულია, რომ სოფლის-ქალაქი-სოფლის მიგრაცია ხდება სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით.⁴ სოფლის მოსახლეობა

ქალაქის მოსახლეობის მსგავსად შემცირდა, მაგრამ ქალაქად ძირითადად გარე ემიგრაციის ხარჯზე შემცირდა მოსახლეობა, ხოლო სოფლად კი, რთული გახდა იმის თქმა, თუ რომელმა მიგრაციამ უფრო მეტად იმოქმედა სოფლის მოსახლეობის შემცირებაზე - გარე მიგრაციამ თუ სოფელი-ქალაქის მიგრაციამ.⁵ აქ ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მართალია ქალაქების მოსახლეობა გაიზარდა, მაგალითად, 2002-2014 წლებში თბილისი გაიზარდა 5.2 პროცენტით, ხოლო ბათუმი კი- 26.3 პროცენტით. მაგრამ მოსახლეობის გაზრდა მოხდა ქალაქის საზღვრების გაზრდითაც, თუმცა ქ. რუსთავში მოსახლეობის ზრდა არ მომხდარა მისი საზღვრების გაზრდით. მოსახლეობა განსაკუთრებით შემცირდა რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში (37.4 პროცენტით), სამეგრელო-ზემო-სვანეთში (29 პროცენტი).

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით შემცირება ძირითადად განიცადა სოფლის მოსახლეობამ (23,8 პროცენტი), როდესაც იმავე პერიოდში ქალაქის მოსახლეობა შემცირდა (6,3 პროცენტით). შედეგად წინა აღწერის ქალაქ/სოფლის სტრუქტურაც მნიშვნელოვნად არის შეცვლილი. ამჟამად, მთელი მოსახლეობის 57,4 პროცენტი შეადგენს ქალაქის მოსახლეობას, რაც წინა აღწერის შესაბამის მაჩვენებელზე 5,1 პროცენტული ერთეულით მეტია.⁶

მოსახლეობის შინამეურნეობების დაკვირვებისა და საკუთარი გაანგარიშების შედეგად სახელმწიფო კომისიამ განსაზღვრა სოფელი-ქალაქი-სოფლის მიგრაციისას შემდეგი კანონზომიერებები.⁷

მიგრაცია	რეგიონის შიგნით
1 წელზე ნაკლები პერიოდით	79,9
1-დან 3 წლამდე	73
3-დან 5 წლანდე	60,6
5 წელი და მეტი	85,5
არასოდეს	-

ამ ცხრილიდან კარგად ჩანს, რომ საქართველოში რესპოდენტთა სამი მეოთხედი მუდმივ მიგრაციაშია. მათ შორის ყველაზე დიდია მიგრაცია თბილისში. რის შედეგადაც ხდება მოსახლეობის „ურბანიზაცია“ და „თბილისიზაცია“.

სოფლის მოსახლეობის ცხოვრების დონე დაბალია განსაკუთრებით მაღალმთიან რეგიონებში. აქ სოფლის მოსახლეობა თანდათან მცირდებოდა, ხოლო მოსახლეობის ასაკი იზრდებოდა. 2015 წელს, მოსახლეობის ბუნებრივი ზრდა განსაკუთრებით უარყოფითი იყო რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის (-473), სამეგრელო-ზემო სვანეთში (-399) და მცხეთა-მთანეთში (-184) ე.წ. რეგიონში. მოსახლეობისათვის, ტრადიციული და მცირე ზომის მეურნეობიდან გამომდინარე, თითქმის არ არსებობდა სიღარიბისაგან თავის დასაღწევად აუცილებელი შესაძლებლობები. დაბალი მწარმოებლურობა და ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარების დაბალი დონე უარყოფითად აისახებოდა სოფლად მცხოვრებთა შემოსავალზე.

სოფლად მიწაზე საკუთრების უფლების რეგისტრაციის პროცესის გაჭიანურებამ, თავის მხრივ, შეაფერხა ფინანსებზე წვდომა, რაც გამონეული იყო ფერმერებისა და შინამეურნეობების მიერ საკრედიტო რესურსის მისაღებად საჭირო უზრუნველყოფის საშუალებებზე (ძირითადად, უძრავი ქონების) საკუთრების უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტაციის არქონით. სწორედ მიწაზე საკუთრების უფლების რეგისტრაციის არქონა არის მიწის ბაზრის განვითარების ძირითადი შემაფერხებელი ფაქტორი.⁸

მიწის უფლებების მინიჭება, რომელიც აზიანებდა მცირე მენარმეების სიცოცხლისუნარიანობას, ცალკეულ შემთხვევაში იწვევდა მიწის იძულებითი გაყიდვები, რაც თავის მხრივ განაპირობებდა ადამიანების უმიწოდ დარჩენას. მიწას ყიდიან ღარიბი ფერმერები, რომლებიც ვერ ამუშავებდნენ მას ან კიდებ სხვა სოციალური რისკების გამო (მაგალითად, ოჯახის წევრის ავადმყოფობისათვის მკურნალობის ხარჯები) იძულებულნი იყვნენ გაეყიდათ იგი. მათ არ მიუწვდებოდა ხელი, დაემუშავებინა მიწა შორი ადგილმდებარეობის გამო ან გაჭირვებით ამუშა-

ვებდა მას, რადგან არ ჰქონდა საამისოდ საკმარისი ფინანსური სახსრები. ზოგ ფერმერს სხვადასხვა მიზეზით ფინანსური დავალიანება დაუგროვდა და იძულებული გახდა, გაესხვისებინა თავის საკუთრებაში არსებული ნაკვეთები. მართალია, ასეთ შემთხვევაში მიწების კონცენტრაცია შეიძლება მოხდეს მსხვილი ინვესტორების ხელში და გამსხვილებული მიწები იძლევა “მასშტაბის ეკონომიის” საშუალებას და მიწების გაერთიანებით შესაძლებელი ხდება ხარჯების შემცირება, ანუ ეკონომია და მოგების გაზრდა. ეს კი მწარმოებლურობის გაზრდის ძირითადი პირობაა. მაგრამ ეს პროცესი არ წარიმართა მნიშვნელოვნად და ვერ გადაიჭრა ადგილობრივი მოსახლეობის სიღარიბე და უთანასწორობა. ინვესტიციების ზრდა არ იყო საკმარისი იმისათვის, რომ მნიშვნელოვანი გავლენა მოეხდინა ადგილობრივი თემების და რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებაზე. გაყიდული და გამსხვილებული მიწები არ გამხდარა ქართველი მოსახლეობის დასაქმების მნიშვნელოვანი სფერო.

ამის მრავალი მაგალითი არსებობს საქართველოში. გარდაბნის რაიონში ბურებმა შეიძინეს 1000 ჰა მიწის ნაკვეთი, რამაც ადგილობრივი მოსახლეობა, ფაქტობრივად, სავარგულების გარეშე დატოვა. მანამდე ამ მიწას სვანეთიდან ჩამოსახლებული ეკომიგრანტები სათიბად მოიხმარდნენ, რომელთა ძირითადი საარსებო წყაროსაც მესაქონლეობა წარმოადგენს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიწების გასხვისებამ წარმოშვა დაპირისპირება ადგილობრივ მოსახლეობასა და ინვესტორს შორის. ბურებმა შეძლეს მხოლოდ 200 ჰა-ზე სიმინდის დათესვა, ხოლო დანარჩენი მიწა არ დაუმუშავებიათ.⁹

ცალკეული შემთხვევებში მსხვილი ინვესტორები უზრუნველყოფდნენ ადგილობრივი მაცხოვრებლების კეთილდღეობის ზრდას. ამის მაგალითია “ფერეროს” შვილობილი იტალიურმა კომპანია “აგრიჯორჯიის” მიერ მიწების გამსხვილება დასავლეთ საქართველოში. შეიქმნა ახალი სამუშაო ადგილები. მოსახლეობის დიდი ნაწილი დასაქმდა როგორც სეზონურ, ისე მუდმივ სამუშაოზე და მათი სოციალური მდგომარეობა მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა, თუმცა ასეთი მაგალითები მხოლოდ

ცალკეულია და არა მასშტაბური.

სოფლიდან შრომითი მონაცვლეობის რამდენიმე მიზეზი არსებობს:

- მცირე მეურნეობების დაბალი შრომის მწარმოებლურობა
- სუსტად განვითარებული მიწის ბაზარი და ინფრასტრუქტურა (დაბალი ფასები, მიწების ფრაგმენტაცია და მასთან დაკავშირებული ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურა - კადასტრი რეგულაცია)

- შინამეურნეობების მცირე შემოსავლები

საქართველოში მიწების ნაყოფიერება ექსტენსიური გზით წარიმართა. პრიმიტიული ტექნიკისა და ტექნოლოგიების ფონზე ეკონომიკური საქმიანობა ემყარება მიწების ბუნებრივ, პოტენციურ ნაყოფიერებას. ტექნიკური პროგრესი და მიწების რაოდენობის შეზღუდულობა არ წარმოადგენდა ფაქტორებს, რომელიც ხელს შეუწყობდა ინტენსიური წარმოების განვითარებას და შინამეურნეობები დაეფუძნებოდა ეკონომიკურ და ეფექტიან განვითარებას. მიწების დიდი ნაწილი აუთვისებელი იყო, ამიტომ განვითარებაც ექსტენსიური იყო. იგი მიწების ბუნებრივ ნაყოფიერებაზე იყო დამოკიდებული.

დაბალი შრომის მწარმოებლურობის მქონე მიწების ბაზარი მზარდი არ არის. მის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია იმ პირობების უზრუნველყოფა, რომელიც მიწის ფასის ფორმირებას იწვევს. ამ პირობებს შორის არის რეგისტრაციის და ქონების ფლობის ფორმალური მარეგულირებელი სისტემა და მიწათმონყობის ოპტიმალური გეგმები.

აქვე ავლიშნავთ, რომ ყველაზე სწრაფად ფასები იზრდებოდა სწორედ იმ ქვეყნებში, სადაც ფასები იყო ძალიან დაბალი. ეს ქვეყნებია რუმინეთი, უნგრეთი, პოლონეთი და ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის სხვა ქვეყნები.¹⁰ საქართველოში მიწების დაბალი ფასი განსაზღვრულია არა მარტო მისი დაბალი შრომის მწარმოებლურობით, არამედ მასზე დაბალი მოთხოვნით.

ევროპის ქვეყნებში საერთაშორისო სტანდარტი ეფუძნება ევროპულ სივრცითი რეფერენცული მონყობის სისტემას

(European Spatial Reference System). მიწის ნაკვეთების იდე-
ნტიფიკაციისას სივრცითი განზომილებები ხელს უწყობს მათ
ინტეგრაციას. ეს მოდელი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია
საქართველოსათვის, რამდენადაც მცირე ნაკვეთებად დაწინა-
ვრებული მიწა ვერ უზრუნველყოფს მის მაღალ ნაყოფიერებას.
ეს გარემოება განსაკუთრებით გასათვალისწინებელია მიწების
პრივატიზების დროს, რათა ხელოვნურად დაწინავერებულმა ნა-
კვეთებმა არ შეაფერხოს მიწებზე მასშტაბის ეფექტის გამოყე-
ნება.

მიწის ბაზრის ფორმირების მნიშვნელოვანი ფაქტორია მიწის
რეგულირების სისტემის არსებობა. მიწის საკუთრების ინსტი-
ტუციონალიზაცია, მიწის კადასტრისა და რეესტრის არსებობა
უზრუნველყოფს მდგრად განვითარებას და მართვას.

დღეს საქართველოში არსებული მიწის კადასტრის სისტე-
მა მოიცავს მხოლოდ გეოგრაფიულ და იურიდიულ, უფლებრივ
მხარეს, საჯარო რეესტრის ეროვნულ სააგენტოში ქვეყნის სა-
სოფლო-სამეურნეო მიწის 30 პროცენტამდე რეგისტრირებუ-
ლი. საქართველოში მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენ-
ტის გაუქმების შემდეგ, 2004 წლიდან, არ გაკეთებულა მიწის
ბალანსი, უცნობია როგორც სასოფლო-სამეურნეო სავარგუ-
ლების ფართობი და მათი განაწილება, ასევე სახელმწიფო და
კერძო საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო მიწის
ზუსტი ფართობი.¹¹ რაც, თავის მხრივ, ართულებს სოფლის მე-
ურნეობის განვითარებისთვის გასატარებელი ღონისძიებების
დაგეგმვას.¹²

დღეს საქართველოს ერთ-ერთი გამოწვევაა სრულფასოვანი
მიწის კადასტრის სისტემის შექმნა და მიწათსარგებლობის თა-
ნამედროვე ელექტრონული სისტემის დაწერგვა-გავრცელება.

რამდენადაც მიწის რეგისტრაცია განუვითარებლობა ხელს
უშლის მიწის ბაზრის ფორმირებას, იგი ზემოქმედებს სოფლის
მეურნეობაში ინვესტიციების მოზიდვაზე. ინვესტიციები სო-
ფლის მეურნეობაში ძალიან მცირეა. იგი ნაკლებად მიმზიდ-
ველია ინვესტორებისათვის. ამას ადასტურებს ის გარემოება,
რომ სოფლის მეურნეობის წილი მთლიანად საბანკო სექტორში

1-2 პროცენტი. გარდა იმისა, რომ დაბალია ამ სფეროში უკუგება, ხოლო რისკები კი - მაღალი, მიწის ბაზრის განუვითარებლობა არ აძლევს ფერმერებს საშუალებას მიწა გამოიყენონ როგორც კრედიტის მიღების გარანტი. მიწა ბანკებისათვის ნაკლებად ლიკვიდური საქონელია.

მიწების რეგისტრაციის და რეგულირების ფორმალური სისტემების გავლენა მიწის ბაზარზე დიდია. ამას ადასტურებს ერთ ერთ კვლევაში მოტანილი მონაცემებიც.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში შედეგების ემპირიული კვლევები აჩვენებს, რომ აზიის, ლათინური ამერიკისა და გარდამავალი ტიპის ქვეყნების აბსოლუტურ უმრავლესობაში რეგისტრაციამ მნიშვნელოვანი დადებითი შედეგები მოიტანა. ჩამოყალიბდება მიწების საბაზრო პრინციპებით კონსოლიდირების მექანიზმები, მაგალითად, გაჩნდება სპეციალიზებულ „კონსოლიდატორთა“ ჯგუფები, რომლებიც ცალკეული ინდივიდებიდან მიწების გამოსყიდვისა და გაუმჯობესების გზით მისი საბაზრო ღირებულების ზრდაზე იმუშავებენ. მიწის რეგისტრაციის შემდგომ ათწლიან პერიოდში ლათინური ამერიკის, სამხრეთი აზიისა და გარდამავალ ქვეყნებში მიწის ნაკვეთების რეგისტრაციას საშუალო გავლენა ჰქონდა მიწის სარეალიზაციო ღირებულების და მისი ნაყოფიერების ზრდაზე, ხოლო დიდი გავლენა ჰქონდა ინვესტიციების მოზიდვასა და მიწის ოპტიმალურ გამოყენებაზე.¹³

საქართველოში მაღალია აუთვისებელი მიწების რაოდენობა. 1990 წელთან შედარებით სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ნათესი ფართობები შემცირდა 701 -დან 308 ათასი ჰა - მდე,¹⁴ რაც იმაზე მეტყველებს რომ სულ უფრო ნაკლები რაოდენობის ფერმერი ცდილობს მიწების ათვისებას.

მიწების დაუმუშავებლობის მიზეზი მრავალია: მათ შორის სიღარიბე, გადასახადები მიწაზე, ადგილობრივი თვითმმართველობის ზედამხედველობა მიწის რაციონალურ გამოყენებაზე, საკუთრების უფლებების დაცვის მდგომარეობა, მიწის იჯარით გაცემის პრობლემები, ინვესტიციები, მეპატრონის მიერ მიწის ვერ ან არდამუშავების შემთხვევაში სახელმწიფოს მხარდამჭე-

რი პროგრამების არარსებობა, ინდივიდუალური ნახალისებების არარსებობა სახელმწიფოს მხრიდან და ა.შ.

მინების გამსხვილებამ, შრომის მწარმოებლურობის ზრდამ და ერთობლივი შრომის უპირატესობების გამოყენებამ კოოპერატივების შექმნა-განვითარების გზით შეიძლება შეანელოს სოფლიდან შრომითი მონაცვლეობის პროცესი.

შრომითი მონაცვლეობის შეჩერება შესაძლებელია ასევე მცირე მეურნეობების მხარდაჭერის გზით. რეფორმების ერთ-ერთი მიმართულება მცირე მეურნეობების მხარდაჭერაა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს სოფლის განვითარების კონკურენტუნარიანობის ზრდა. საერთოდ, მცირე მეურნეობების მხარდამჭერი პოლიტიკა არსებითია ყველა ქვეყნის სოფლის მეურნეობის განვითარებაში. მისი არარსებობა ინვესტ მინის რეკონცენტრაციას და მოწყვლადი ჯგუფების წარმოშობას. ამ საკითხებზე ორიენტაცია და თანასწორობისა და მწარმოებლურობის ზრდის ხელშეწყობა პოლიტიკის მნიშვნელოვანი საკითხია. მცირე ფერმერების ნახალისება და თანასწორი და მდგრადი განვითარება სოციალური სამართლიანობისა და ეკონომიკური განვითარების საშუალებაა. მას ასევე მნიშვნელოვანი როლი აქვს დემოკრატიცაზიის პროცესებში, მმართველობის გაუმჯობესებასა და დეცენტრალიზაციაში. ამ მიმართულებას განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა საქართველოში 2013 წლიდან.

მნიშვნელოვანი ფაქტორია შინამეურნეობების მცირე შემოსავლები, რადგან ის აიძულებს სოფლის მოსახლეობას ეძებოს ალტერნატიული შრომითი შემოსავალი სხვაგან. სიცხადისათვის, მოვიყვანთ შემდეგ მონაცემებს. განსხვავება ქალაქსა და დანარჩენ რეგიონებს შორის როგორც მოსახლეობის საშუალო ყოველთვიურ შემოსავლებში, ასევე, საშუალო ყოველთვიურ შემოსავლებში ერთ შინამეურნეობაზე და მოსახლეობის ერთ სულზე, საკმაოდ დიდია. შინამეურნეობების მიერ დეკლარებული მონაცემების მიხედვით შემოსავლები სოფლად ჩამორჩება ქალაქის შემოსავლებს 78 პროცენტით, ხოლო სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლე-

ბი კი შეადგენს ქალაქში შემოსავლების მხოლოდ 13 პროცენტს. შესაბამისად, სიღარიბის ფარდობითი მაჩვენებელი 10 წლების მანძილზე სოფლად გაცილებით მაღალია, ვიდრე ქალაქად და 25 პროცენტს აჭარბებს, მაშინ როდესაც ქალაქში ეს მაჩვენებელი 20%-ზე ნაკლებია.

ზემოთ აღნიშნული გარემოებები ქმნიან ე.წ. გრავიტაციულ მიზიდულობას და მოსახლეობაც მიისწრაფვის იმ დასახლებებისაკენ, სადაც შეფარდებითად მაღალია ცხოვრების დონე.¹⁵

დასკვნა

შეიძლება დავასკვნათ, რომ მიწების დაბალი შრომის ნაყოფიერება არის მიწებზე მიღებული შემოსავლების ერთ-ერთი განმაპირობებელი ფაქტორი, რომელიც აიძულებს სოფლის მოსახლეობას ეძებონ ალტერნატიული შემოსავლების წყარო ქალაქად.

შრომის მწარმოებლურობის ზრდა ემყარება მიწების გამსხვილებას. ამ პროცესს თან სდევს მოსახლეობის მიგრაციის რისკები, რომელიც ნეიტრალიზდება მიწისადმი ტრადიციული დამოკიდებულებით, მიწის როგორც განსაკუთრებული სივრცის აღქმით.

მიწების გამსხვილება მხოლოდ იმ შემთხვევაში გახდება შრომითი მიგრაციის პირობა, თუ იგი ვერ უზრუნველყოფს დაქირავებით შრომის განვითარებას სოფლად. საქართველო სხვა მიმართულებით მიდის, შრომით მიგრაციის შემზღვეველი პროცესი შეიძლება გახდეს მიწების გამსხვილება კოოპერატივების ფორმირებით, რაც ხელს შეუწყობს შრომის მწარმოებლურობის და შემოსავლების გაზრდას. ასევე, გლეხების დამაგრებას სოფლად.

ეს პროცესი არ არის საკმარისი, თუ არ განვითარდა ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურა (მიწების რეგისტრაცია, კადასტრი). იგი არის მიწის ბაზრის ფორმირების ფაქტორი, რომელიც პოზიტიურად მოქმედებს ფერმერებისათვის ინვესტიციების მოზიდვაში და ამ თვალსაზრისით არის მიწების ნაყოფიერების ამაღლების გზაც. თუმცა ეს ფაქტორი შესაძლებელია ნეიტრა-

ლურიც კი იყოს და ძლიერ არ ზემოქმედებდეს სოფლის მოსახლეობის შრომით მიგრაციაზე.

საქართველოსთვის დამახასიათებელი მინების ფრაგმენტაცია არის როგორც შრომის დაბალი მწარმოებლურობისა და შრომითი მიგრაციის გამომწვევი ფაქტორი, ასევე მისი შემაკავებელი ფაქტორი. საკარმიდამო მინები ქმნის სოფლად ცხოვრების პირობას. მისი საბაზრო ფასი კი არ იძლევა იმის საშუალებას, რომ სოფლის მოსახლეობამ შეძლოს ქალაქად დასახლება, ამიტომ შრომის მონაცვლეობამ მიიღო სტაბილური და მდგრადი ხასიათი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1 Hansen Gary B., (2009), A guide to worker displacement: Some tools for reducing the impact on workers, communities and enterprises, International Labour Organization, Geneva, p. 1.

2 Zemen Haddis Gebeyehu (2014), Land Policy Implications in Rural-Urban Migration: The Dynamics and Determinant Factors of Rural-Urban Migration in Ethiopia. Rural-Urban Migration and Land and Rural Development Policies in Ethiopia., Technische Universitat Munchen, p. 32.

Ellis, F. (1998). Household strategies and rural livelihood diversification, Journal of Development Studies, 35:1, p.1-38.<http://dx.doi.org/10.1080/00220389808422553>

3 Georgian Agriculture development strategy. 2017-2020. The Ministry of Agriculture of Georgia. 2015, p. 13.

4 2015 Migration Profile of Georgia. State commission on Migration Issues. Tbilisi, p. 33. http://migration.commission.ge/files/migration_profile_of_georgia_2015.pdf

5 2015 Migration Profile of Georgia. State commission on Migration Issues. Tbilisi, p. 35. http://migration.commission.ge/files/migration_profile_of_georgia_2015.pdf

6 Initial results of 2014 annual statistics of Georgian population. Sakstat, http://geostat.ge/cms/site_images/_files/georgian/population/agceris%20cinascari%20shedegebi_30.04.2015.pdf

7 2015 Migration Profile of Georgia. State commission on Migration Issues. Tbilisi, p. 36. http://migration.commission.ge/files/migration_profile_of_georgia_2015.pdf

8 Georgian Agriculture Development Strategy 2017-2020. The Ministry of Agriculture of Georgia, p. 49.

9 See Tokmazishvili M., Kozhoridze L. and others, (2014), Influence of immigration on reallocation of land property and development of agriculture in Georgia, European Initiative – Tbilisi Liberal Academy, Tbilisi, 2014. pp. 64-71.

10 Farmland prices in Europe. <http://cibusfarmlandclub.com/farmland-prices-europe>

11 Georgian Agriculture development strategy. 2015-2020. The Ministry of Agriculture of Georgia. 2015, p. 14.

12 Georgian Agriculture development strategy. 2015-2020. The Ministry of Agriculture of Georgia. 2015, p. 14.

13 Existing condition of land property market. Analyzes and recommendation. Economical politics research center. 2013. p. 13.

14 Natural resources and environmental protection of Georgia, 2015, Statistical publication Sakstat, 2015, p. 16.

15 About gravitational model see: Greenwood M., Modeling Migration, Encyclopedia of Social Measurement, Vol 2, 2005 <http://www.colorado.edu/econ/courses/spring12-4292-001/Modeling%20Migration.pdf>;

16. Jacques Poot, Omoniyi Alimi, Michael P. Cameron David C. Maré, (2016), The Gravity Model of Migration: The Successful Comeback of an Ageing Superstar in Regional Science, IZA DP No. 10329, <http://ftp.iza.org/dp10329.pdf>

17. Raul Ramos, (2016), Gravity models: A tool for migration analysis, IZA World of Labor, <https://pdfs.semanticscholar.org/0a6b/418a532f22e430ed5a5886e3cc1fb612a322.pdf>

18. Ortega, F., and G. Peri. (2013), The effect of income and immigration policies on international migration, Migration Studies, vol 1, Issue 1, pp.47-74.

**THE DETERMINANTS OF LABOR MIGRATION
FROM VILLAGE TO CITY IN GEORGIA**

Guram Metivishvili

PhD Student, the St. Andrews
the First-Called Georgian University

RESUME

The work deals with the nature and reasons of the labor displacement from village to city. The low productivity of small farms, poorly developed land market and infrastructures, as well as small incomes are characterized as the main determinants of the labor migration. It is proved that the development of lands, increase of labor productivity and the use of advantages of joint labor through developing the cooperatives can slow the labor displacement process from village. It can be stopped by providing support to small farms by the state. The reforms should ensure the growth of the competitiveness of the rural development.

Key words: Agriculture policy, labor alteration, labor migration.